

УДК 33:37.07

BUSINESS EDUCATION IN THE CONDITIONS OF GLOBAL COMPETITION**БІЗНЕС-ОСВІТА В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНОЇ КОНКУРЕНЦІЇ****Akhnovska I.O. / Ахновська І.О.***Ph.D., Associate Professor / к.е.н., доц.*

ORCID: 0000-0001-9731-3801

Bolhov V.Ye. / Болгов В.Є.*Ph.D., Associate Professor / к.е.н., доц.*

ORCID: 0000-0002-0631-302X

*Vasyl' Stus Donetsk National University, Vinnytsia, st. 600-richchia, 21, 21021**Донецький національний університет імені Василя Стуса,**Вінниця, вул. 600-річчя, 21, 21021*

Анотація. В умовах глобальної конкуренції актуалізується проблема створення сучасної моделі бізнес-освіти. У дослідженні розглянуто сутність, основні риси і тенденції бізнес-освіти. Здійснено аналіз підготовки фахівців з економіки та підприємництва та менеджменту й адміністрування у закладах професійно-технічної та вищої освіти за останні роки в Україні. Наголошено на необхідності дошкільної та шкільної бізнес-освіти. Здійснено класифікацію закладів позашкільної та проаналізовано спрямованість позашкільних закладів міста Вінниця. Проведене опитування керівників бізнесу, студентів, школярів та їх батьків щодо стану сучасної бізнес-освіти. Акцентовано увагу на необхідності виокремлення різних видів бізнес-освіти у залежності від формальної ознаки, форми навчання, віку здобувачів та рівня освіти. Розроблено рекомендації щодо підвищення якості бізнес-освіти.

Ключові слова: бізнес-освіта, економіка знань, глобальна конкуренція, МБА, відкрита освіта, інформальна освіта.

Вступ. У сучасних умовах глобальної конкуренції актуалізується проблема створення моделі бізнес-освіти, яка відповідала б розвитку світових освітніх систем. Попри нестабільне економічне і політичне середовище, українці прагнуть здобути якісну бізнес-освіту, оскільки вона створює фундамент для успіху всіх, хто навчається, незалежно від того, яка мета і завдання стоять перед ними. Якість підготовки фахівців з економіки та бізнесу в першу чергу залежить від дотримання сучасних світових освітніх стандартів, адекватного фінансування, сприятливих умов для інвесторів та ефективного використання всіх видів ресурсів. Різноманітним аспектам бізнес-освіти присвячені роботи багатьох вчених, зокрема: Б. Будзан, Б. Гаврилишина, Л. Заглинської, Л. Кицькая, Н. Дудник, О. Савенка, Т. Оболенської, С. Опацької, К. Шклярчук та інших. Але на сьогодні існує недостатність фундаментальних системних досліджень у сфері бізнес-освіти, до того ж, науковці, як правило, розглядають окремо бізнес-освіту дорослих та дітей. Відсутні дослідження щодо впливу техноглобалізму на бізнес-освіту та розвитку відкритої і неформальної (інформальної) бізнес-освіти. Отже, метою дослідження є визначення ролі й сучасних тенденцій розвитку бізнес-освіти в умовах глобальної конкуренції.

Основний текст. На сучасному етапі розвитку людства, в умовах глобальної конкуренції, людський капітал стає основним виробничим ресурсом. Цей етап розвитку постіндустріальної економіки є економікою знань, адже саме

знання стають важливим фактором виробництва разом з працею, землею, капіталом, підприємницькою здатністю та інформацією, а також відіграють головну роль у тенденціях соціально-економічної трансформації суспільства. Саме тому сучасна система бізнес-освіти покликана подолати стереотипи економічної свідомості та виявити основні чинники, які спричиняють гальмування розвитку економічної культури в країні й економічного розвитку взагалі.

Сучасна бізнес-освіта, що сприяє формуванню відповідальної особистості, має на меті формування активних суб'єктів господарювання, здатних вирішувати мікроекономічні проблеми та впливати на цей рівень, а також розумітися на макроекономічній політиці держави. Тому, завдання бізнес-освіти полягає в перетворенні потрібних бізнес-знань у бізнес-мислення, а далі – у бізнес-поведінку індивіда та суспільства.

З метою визначення ролі і сучасних тенденцій розвитку бізнес-освіти в умовах глобальної конкуренції необхідно дослідити наукові праці вчених з цієї проблеми. Так, з точки зору М. Тригубенко [1], бізнес-освіта являє собою отримання необхідних теоретичних знань і практичних навичок, формування відповідних професійних, соціальних компетентностей для роботи в сфері бізнесу та розробки інноваційних бізнес-проектів, які високо оцінюються споживачами та забезпечують конкурентоспроможність протягом довгострокового періоду.

О. Вагонова, О. Горпинич, В. Шаповал [2] виділяють характерні риси бізнес-освіти, такі, як розширення та отримання додаткових можливостей здійснення підприємницької діяльності у результаті освоєння нових умінь і навичок, формування професійних і соціальних компетентностей; практична спрямованість на вирішення актуальних проблем економіки, досягнення конкретних результатів на підставі інноваційних та креативних рішень; пріоритетність активних, інноваційних форм та методів навчання, зокрема застосування кейсів, розбір прикладів з практики підприємницької діяльності; формування психології пошуку правильної відповіді на відміну від пошуку прийняттого результату; викладач грає роль помічника або «коуча», який організовує процес так, щоб студенти ставали активними співавторами навчання.

К. Шклярчук [3] зазначає, що можливості бізнес-шкіл ще ніколи не були настільки великими, адже бізнес-школи повинні навчитися готувати лідерів, які зможуть орієнтуватися у новій реальності, коли турбулентність і нестабільність стали постійними характеристиками бізнесу в усьому світі. Звідси авторка формулює наступні тенденції світової бізнес-освіти: вихід за межі національної специфіки, робота у глобальному просторі; конкуренція з боку корпорацій; зростаючий вплив новітніх інформаційних технологій; зростання значення етики; зміна роботи як такої (фріланс, тимчасовий контракт).

О. Жигилевичем [4] окреслено специфіку бізнес-освіти порівняно з економічною освітою: кінцевою метою економічної освіти є оволодіння економічною теорією як формування у студента системи економічних знань, тоді як бізнес-освіта своєю кінцевою метою має, передусім, підготовку

успішного бізнесмена (бізнесвумен). Звідси випливає, що по-перше, за бізнес-освіти домінує практична орієнтація, тоді як економічна освіта є більш теоретичною та фундаментальною; по-друге, економічна освіта дозволяє фахівцеві мати широкі погляд на економічні процеси, визначати їх причини та наслідки як на макро-, так і на мікрорівні, тоді як бізнес-освіта потрібна для здійснення ефективної підприємницької діяльності.

Багато років при визначенні витрат на освіту, зокрема вищу, ігнорувалися демографічні тренди: спад народжуваності, урбанізація, а також реальні потреби економіки у кадрах з певним набором знань та навичок. Через відсутність гнучкої реакції на демографічні зміни у сфері освіти сформувалася низка диспропорцій. Через це існує суттєвий розрив між вимогами роботодавців та рівнем освіти в Україні.

Сьогодні переважна більшість українських компаній у бізнес-секторі – це малі та середні підприємства. Так, станом на 1.01.2020 року з 380 597 українських підприємств великих – 518 одиниць (0,13 %), середніх – 17 751 (4,7 %), малих – 362 328 одиниць (95,2 %). Найбільша кількість зайнятих працівників – у середніх підприємствах (47,6 %) та малих (27,3 %), тоді як на великих підприємствах задіяно 25,1 % найманих працівників. Разом середні і малі підприємства реалізують 62,3 % продукції. У той самий час, 22 % великих підприємств, 22,4 % середніх підприємств та 26,7 % малих підприємств у 2019 році є збитковими [5]. Це говорить про необхідність підсилення освітнього підґрунтя сучасних підприємців для успішної адаптації до умов мінливого економічного середовища глобальної конкуренції.

На сучасному етапі спостерігаємо суттєве зниження кількості слухачів, які отримують бізнес-освіту у закладах професійно-технічної. Так, за 4 останні роки кількість студентів у коледжах, технікумах та училищах зменшилася в 1,23 рази. Натомість, кількість студентів ЗВО (бізнес-освіта) зросла за цей період у 7,9 разів (табл. 1). Слід зазначити, що на сьогодні отримати бізнес-освіту можна не лише шляхом тривалого навчання, а й за допомогою інструментів та ресурсів відкритої та неформальної освіти.

Слід зазначити, що комплексною системою взаємопов'язаних економічних здібностей, що забезпечує готовність особи до самореалізації в сучасних умовах глобальної конкуренції є бізнес-компетентність. Формування бізнес-компетенцій неможливо без взаємодії з сім'єю, де проходить соціалізація дитини, у тому числі економічна. Дитина сприймає батьківські сценарії відношення до грошей, підприємницької діяльності, банківської системи тощо. Отже, якщо в сім'ї вважалося, що «в світі немає справедливості, гроші – до грошей, золото – до золота», «багато грошей – зло», до бізнесу батьки відносилися як до чогось гріховного, як за часів Фоми Аквінського, а «банк лусне, внески не повернуть» - дитина зберігає такі патерни протягом свого життя, не зважаючи на рівень освіти, пройдені тренінги і самоосвіту. Таким чином, сім'я тісно пов'язана з економічним життям всього суспільства, і ми наголошуємо на необхідності просвітницьких фінансово-економічних заходів і проведенні сімейних бізнес-ігор для підвищення рівня економічної та бізнес-культури суспільства.

Таблиця 1

Підготовка фахівців з економіки та підприємництва та менеджменту й адміністрування у закладах професійно-технічної та вищої освіти, на початок навчального року, осіб

Навчальний рік	Коледжі, технікуми, училища				Університети, академії, інститути			
	Кількість студентів	З них жінок	Кількість випущених із ЗВО	З них жінок	Кількість студентів	З них жінок	Кількість випущених із ЗВО	З них жінок
<i>Економіка та підприємництво</i>								
2019-2020	1234	851	580	382	68 560	47 601	25 715	17 483
2018-2019	1 954	1 268	4 073	2 880	84 964	57 033	37 037	24 933
2017-2018	5 973	4 108	5 454	3 820	115 706	76 897	50 973	34 359
2016-2017	10 253	7 162	6979	н/д	18 020	11 823	11 059	н/д
<i>Менеджмент і адміністрування</i>								
2019-2020	12 043	7 900	4 285	2 992	171 973	107 921	52 665	33 910
2018-2019	14 561	9 673	1 667	1 104	179 236	113 267	47 384	30 385
2017-2018	11 220	7 461	394	247	153 367	97 600	25 398	16 147
2016-2017	6 083	4 072	354	н/д	12 414	7 782	1 153	н/д

Розраховано за даними [5]

Слід наголосити, що в Україні широкого поширення набули позашкільні навчальні заклади, які включають навчання та дозвілля як дітей дошкільного віку, так і школярів. Ретельний аналіз діяльності таких закладів дозволив класифікувати їх за такими ознаками:

- за джерелом фінансування: державні, приватні, громадські, сімейні;
- за часом перебування дитини: повний робочий день, протягом кількох годин;
- за формою і метою організації: центр догляду за дитиною; сімейний центр; навчання за спеціалізацією; універсальні;
- за віком: без вікових обмежень; для дітей дошкільного віку; для дітей дошкільного і молодшого шкільного віку; для дітей молодшого шкільного віку; для дітей молодшого та середнього шкільного віку; для підлітків; для підлітків та дорослих.

Аналіз діяльності 93 позашкільних та дошкільних навчально-розвиваючих закладів м. Вінниця дозволив виявити, що 44 з них (47 %) є універсальними закладами, які пропонують широке коло послуг (як правило, це – підготовка дитини до школи, англійська мова для малят, послуги логопеда, психолога); 19 закладів (20 %) спеціалізуються на навчанні іноземним мовам; 9,7 % мають художньо-музичну спрямованість; 8,6 % - ораторське та театральне мистецтво, 14,7 % - інші заклади, що спеціалізуються на певних галузях знань і навчання. Лише 4 заклади пропонують навчання з фінансової грамотності, основ підприємництва та лідерських навичок.

Також, з нашої точки зору, при вступі у заклади вищої освіти на економічні та управлінські спеціальності доцільним було б впровадження ЗНО саме з економіки.

Таким чином, необхідно виокремити наступні класифікаційні ознаки бізнес-освіти:

- залежно від формальної ознаки (формальна, неформальна та інформальна);
- залежно від форми навчання (відкрита, традиційна);
- залежно від віку здобувачів (дітей дошкільного віку, молодших школярів, тинейджерів, молоді, дорослих);
- залежно від рівня освіти (базова, додаткова, поглиблена бізнес-освіта).

Формальна освіта здобувається відповідно до освітніх ліцензованих програм закладів післядипломної освіти і передбачає досягнення здобувачами освіти заздалегідь визначених результатів навчання. Оскільки формальна освіта не завжди відповідає запитам слухачів, останні вибирають інформальну або неформальну освіту. Інформальна освіта передбачає самоорганізоване здобуття особою певних компетентностей, зокрема під час повсякденної діяльності, пов'язаної з професійною, громадською або іншою діяльністю, родиною чи дозвіллям. Така навчальна діяльність не обов'язково цілеспрямована та структурована, не фіксується документально, але сприяє розширенню професійних знань та умінь і є однією з ключових компетентностей особистості. Неформальна освіта являє собою освіту, що здобувається, як правило, за освітніми програмами та не передбачає присудження визнаних державою освітніх кваліфікацій за рівнями освіти, але може завершуватися присвоєнням професійних та/або присудженням часткових освітніх кваліфікацій. Її результати не завжди враховуються при атестації. Відкрита освіта, як і неформальна, є організованим навчанням. Якщо відкрита освіта є завжди добровільною, то неформальна може здійснюватися за розпорядженням керівництва організації, де працює слухач (дуальна). Відкрита освіта передбачає відкритий доступ до інформації, отже, є доступною для кожного, незалежно від рівня знань, матеріального стану, географічного місця перебування. Процес навчання при неформальній освіті пов'язаний з педагогічними цілями, при відкритій - доповнює інші складові частини навчання протягом усього життя, зокрема формальне навчання. Обидва види освіти надають перевагу компетентностям, які придбані активною участю в діяльності, повсякденному житті, але неформальна освіта більше спирається на досвід і дію й прагне до задоволення потреб учасників.

Якщо говорити про традиційну бізнес-освіту, то на дошкільному і шкільному рівні бізнес викладається як навчальний предмет у багатьох країнах світу, зокрема в Австралії, Великій Британії, Індії, Канаді, Новій Зеландії, Швеції тощо. В Україні у загальноосвітніх школах є предмети «Економіка» та «Фінансова грамотність», щодо «Основ бізнесу» (підприємництва), таку дисципліну можна зустріти у приватних та альтернативних школах (останні вже не відносяться до традиційної освіти). Базова вища освіта пропонує підготовку фахівців з «Економіки та підприємництва» та «Менеджменту і адміністрування».

У процесі дослідження було проведено опитування і з'ясовано, що освітні програми багатьох українських закладів, що надають економічну та бізнес-

освіту, не відповідають потребам бізнесу та новітнім тенденціям розвитку сучасної економіки (73% респондентів). Практично 65% опитаних незадоволені якістю підручників з економіки. Серед опитаних керівників бізнесу лише для 15 % важливий напрям спеціалізації або спеціальність у дипломі потенційного робітника. Сучасні керівники бізнесу віддають перевагу практичному досвіду майбутніх працівників, а не наявності диплому про отримання економічної освіти (85% опитаних).

Говорячи про поглиблену бізнес-освіту, слід детально зупинитися на портфелі Master's degrees (рис. 1). В Україні найбільш поширеними є MBA-програми. Слід також виокремити два види MBA-освіти, де вчаться на full time (більшість бізнес-шкіл у світі працює саме за схемою навчання на повний день) та формат Executive MBA (бізнес-адміністрування для управлінців з досвідом, такі програми не менш поширені у світі). Основним методом викладання на MBA є кейсовий метод навчання. Серед топових бізнес-шкіл України, які пропонують навчання за програмами MBA, слід виділити Бізнес-школу КРОК, Единбурзьку бізнес-школу, Києво-Могилянську бізнес-школу, Київську школу економіки, Львівську бізнес-школу УКУ, Львівську школу керівників бізнесу, Міжнародний інститут бізнесу.

Проведене дослідження дозволяє сформулювати наступні напрями підвищення якості бізнес-освіти: збільшення видатків на фінансування освіти й науки, матеріальне стимулювання і підвищення нематеріальної мотивації педагогічної праці, контроль за цільовим використанням фінансових коштів, створення сприятливих умов для інвесторів у галузях, що впливають на розвиток людського капіталу, розробка системи показників ефективності інвестицій в освіту, впровадження у процес підготовки економістів інтерактивних методів навчання, регулярний та дієвий моніторинг трудової діяльності, запровадження і масова доступність навчальних курсів відкритої освіти, створення системи узагальнення та поширення досвіду використання сучасних методик навчання, впровадження результатів наукових досліджень у навчальний процес, поєднання фундаментальних та спеціальних знань із практичною підготовкою, розробка нових форм практичної підготовки через створення тренінгових компаній та віртуальних підприємств, розширення можливості набуття педагогічними працівниками практичного досвіду за допомогою стажування та підвищення кваліфікації на діючих підприємствах, екскурсії та тренінги для школярів та студентів на підприємствах, в установах, організаціях, оволодіння молоддю способами безперервного придбання нових знань і уміння вчитися постійно, формування навичок критичного мислення, корекція співвідношення загальноосвітніх та вузькоспеціалізованих предметів, які вивчаються у закладах вищої освіти.

Висновки. У результаті проведеного дослідження можна зробити низку висновків: по-перше, в економіці знань, за умов розвитку глобальної конкуренції саме знання є важливішим фактором виробництва і відіграють головну роль у тенденціях соціально-економічної трансформації суспільства, тому сучасна система бізнес-освіти покликана подолати стереотипи економічної свідомості та виявити основні чинники, які спричиняють

гальмування економічного розвитку. По-друге, отримання необхідних теоретичних знань і компетентностей для ведення бізнесу, які забезпечують ефективну адаптацію суб'єкта господарювання до умов глобальної конкуренції, є бізнес-освітою. По-третє, у процесі дослідження запропоновано класифікацію бізнес-освіти у залежності від формальної ознаки (формальна, неформальна та інформальна); форми навчання (відкрита, традиційна); віку здобувачів (дітей дошкільного віку, молодших школярів, тинейджерів, молоді, дорослих) та рівня освіти (базова, додаткова, поглиблена бізнес-освіта). У перспективі подальших досліджень – класифікація факторів впливу на бізнес-освіту в умовах глобальної конкуренції.

ОСНОВНІ ПРОГРАМИ ПОГЛИБЛЕНОЇ БІЗНЕС-ОСВІТИ

MBA (Master of Business Administration);
 M.Acc, M.Acy/MPA or M.P.Acc – облік;
 M.Bio.Ent – комерціалізація біотехнологій;
 MBM - загальні навички в управлінні та лідерстві;
 MBE – створення і управління підприємством;
 M.Bus – підготовка до спеціальних напрямів ведення бізнесу;
 M.Com – підготовка до ведення бізнесу у окремих галузях економіки;
 MCIS – спеціальна підготовка для розв'язання технологічних завдань ведення бізнесу;
 M.Ec – теоретично насичена підготовка;
 MEM – підготовка менеджерів з інженерною освітою;
 M.Ent – мультидисциплінарна підготовка фахівців з підприємництва;
 M.Fin – підготовка фінансових менеджерів, у тому числі з корпоративного фінансування, зокрема фінансового моделювання та ризик-менеджерів;
 MHA – підготовка менеджерів у сфері охорони здоров'я;
 MIB – підготовка менеджерів у сфері ведення міжнародного бізнесу;
 MM – підготовка менеджерів з лідерства та ведення суміжних проектів; післядипломна освіта менеджерів для спільних підприємств та кредитних спілок;
 MMR – післядипломна освіта менеджерів для досліджень у сфері маркетингу;
 MNO or MNPO – післядипломна освіта менеджерів у сфері професійних спонсорства та волонтерської діяльності;
 MSPM or MPM - підготовка менеджерів у сфері проектування;
 MPA – підготовка менеджерів у сфері адміністрування публічної сфери;
 M.Sc.RE – підготовка менеджерів у сфері продажу нерухомості та ріелтерства;
 MSBA – поглиблена підготовка менеджерів у сфері адміністрування бізнесу;
 MSBA- CIS – підготовка менеджерів у сфері інформаційних бізнес-технологій;
 MSM – підготовка менеджерів у сфері наукових досліджень менеджменту;
 PSM – підготовка менеджерів у міждисциплінарного профілю з поглибленим вивченням математики та комерційних професійних якостей;
 MSB - підготовка менеджерів у сфері менеджменту екологічних проектів та проектів стійкого розвитку.

Рис.1 – Основні програми поглибленого рівня бізнес-освіти

Систематизовано авторами

Література:

1. Тригубенко М. О. Бізнес-освіта як соціальний феномен сучасності та фактор підприємницького успіху. *Культура народів Причорномор'я*. – 2011. – № 205. – С. 125–128.
2. Вагонова О., Горпинич О., Шаповал В. Бізнес-освіта як чинник імплементації економіки знань. *Економічний вісник*. – 2017. - №3. – С. 142-154.
3. Шклярук К. Бізнес-освіта в умовах глобальної нестабільності. *Вісник КНТЕУ*. 2016. - №4. – С. 178-186.
4. Жигилевич О. Бізнес-освіта в структурі менеджмент-освіти та філософії господарства (філософсько-освітнє осмислення). – Науковий вісник. Серія Філософія. – Х.: ХНПУ, 2016. - №48 (I). – С. 170-181.
5. Матеріали Державного комітету статистики України. – URL: <http://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 30.12.2020).

References:

1. Tryhubenko, M. O. (2011). Biznes-osvita yak sotsialnyi fenomen suchasnosti ta faktor pidpriemnytskoho uspikhu. *Kultura narodov Prychernomoria*, 205. (in Ukrainian).
2. Vahonova, O., Horpynych, O., Shapoval, V. (2017). Biznes-osvita yak chynnyk implementatsii ekonomiky znan. *Ekonomichnyi visnyk*, 3. (in Ukrainian).
3. Shkliaruk, K. (2016). Biznes-osvita v umovakh hlobalnoi nestabilnosti. *Visnyk KNTEU*, 4. (in Ukrainian).
4. Zhyhylevych, O. (2016). Biznes-osvita v strukturі menedzhment-osvity ta filosofii gospodarstva (filosofsko-osvitnie osmyslennia). *Naukovyi visnyk. Seriiia Filosofiiia*. – Kh.: KhNPU, 48 (I). (in Ukrainian).
5. Materialy Derzhavnoho komitetu statystyky Ukrainy. Available at: <http://www.ukrstat.gov.ua> (accessed 20 December 2020).

Abstract.

Introduction. In the conditions of global competition the problem of creation of modern model of business education is actualized. The purpose of the article is to determine the role and current trends in business education in global competition.

Results. The study examines the essence, main features and trends of business education. An analysis of the training of specialists in economics and entrepreneurship and management and administration in vocational and higher education institutions in recent years in Ukraine. The need for preschool and school business education is emphasized. The classification of out-of-school establishments is carried out and the orientation of out-of-school establishments of the city of Vinnytsia is analyzed. A survey of business leaders, students, schoolchildren and their parents on the state of modern business education. Emphasis is placed on the need to distinguish between different types of business education depending on the formal characteristics, form of education, age of applicants and level of education.

Conclusions. Recommendations for improving the quality of business education have been developed.

Key words: business education, knowledge economy, global competition, MBA, open education, informal education.

Статтю відправлено: 10.01.2020 г.

© Ахновська І.О., Болгов В.Є.